

בענין מי שיצא י"ח

אם מוציא אחר בברכתו

סוגית הש"ס בענין אם יצא מוציא

איתא בר"ה (כ"ט ע"א) "תני אהבה בריה דר' זירא, כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא, חוץ מברכת הלחם וברכת היין, שאם לא יצא מוציא, ואם יצא אינו מוציא" ע"כ.

ופרש"י וז"ל "אע"פ שיצא מוציא, שהרי כל ישראל ערבין זה בזה למצות (ע' שבועות ל"ט ע"א. ד.א.), חוץ מברכת הלחם והיין, ושאר ברכות פירות וריחני, שאינן חובה, אלא שאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה, ובזו אין כאן ערבות, שאינו חובה על האדם, לא ליתנהי ולא ליבריך" עכ"ל. ובענין ברכת המצוות אע"פ שיצא מוציא, הוסיף הריטב"א (ד"ה תני), שהוא "כערב הפורע את חובו".

ביאור הסוגיא

ומבואר כאן, דבברכות שהן חובה על כל אחד ואחד, כגון ברכת המצוות, שכל אחד מישראל חייב בכל המצוות, וממילא חייב גם לברך עליהן, יכול אחד לברך ולהוציא י"ח את חברו, אע"פ שהוא עצמו כבר יצא י"ח, מטעם ערבות שיש בעם ישראל. כלומר, שכל שחברו עדיין לא בירך, כאילו גם הוא לא בירך, לכן רשאי להוציא, כי בעצם הוא מוציא כביכול גם את עצמו. שו"ר שכ"כ הר"ן שם בהדיא (דף ח' ע"א בדפי הרי"ף ד"ה תני), וז"ל שם "שהרי כל ישראל ערבין זה לזה במצוות, וכיון שלא יצא חברו, כמי שלא יצא הוא דמי" ע"כ. וכ"כ המשנ"ב (בסי' קס"ז ס"ק צ"ב, ובסי' רי"ג ס"ק י"ד, ובסי' רע"ג ס"ק י"ח), ותאזרני שמחה. אך בענין ברכת הנהנין, כל שכבר יצא י"ח, אין יכול להוציא חברו, והטעם, דכיון שאין עליו חובה לאכול, אז הברכה ממילא ג"כ אינה חובה, ואין בברכות כאלו ערבות, שהערבות היא כדי לעזור לחבר לצאת ידי חובה.

ומה שבברכת הנהנין אם עדיין לא יצא, רשאי להוציא חברו (כמבואר במשנה ברכות מ"ב ע"א), הא אין כאן חובה לכאורה, החילוק בזה ברור, שסו"ס שניהם רוצים לאכול, ושניהם באים לברך, לכך אחד מברך ומוציא חברו מדין שומע כעונה (ע' סוכה ל"ח ע"ב), והוי כאילו הוא בירך בעצמו. משא"כ כל שכבר בירך, שאז אינו יכול שוב לברך, כי בעצם גם חברו לא חייב בברכה, לכך לא מוציא את חברו שרוצה לברך, שאם ירצה

דברי עני – הלכות ברכות

לא יאכל, ובלשון המאירי (ד"ה מה) "ולא נעשה חבירו ערב על מה שחיוב ברכתו באה מצד שהוא רוצה ליהנות".

אם יצא מוציא הוא לכתחילה

וע' בשו"ע (או"ח רע"ג ס"ד) שכתב וז"ל "יכול אדם לקדש לאחרים אף על פי שאינו אוכל עמהם דלדידהו הוי מקום סעודה, ואף על גב דבברכת היין אינו יכול להוציא אחרים אם אינו נהנה עמהם, כיון דהאי בורא פרי הגפן הוא חובה לקידוש, כקידוש היום דמי, ויכול להוציאם אף על פי שאינו נהנה, והוא שאינם יודעים", וכ"כ שם הטור בשם בה"ג, דהני מילי למי שאינו בקיא, ומבואר בדבריו, שאם הם יודעים לברך ברכת הקידוש אין להוציאם, אלא יברכו בעצמם, וע' מש"כ בזה בברכת ה' (ח"א עמ' קע"ב, הערה י"א) ואכמ"ל, ולענין דיעבד, נראה לי שיצאו י"ח אפילו אם הם יודעים לברך בעצמם, ואכמ"ל בזה.

אם יצא מוציא בברכת המזון

ויל"ע איך הדין בברכת המזון אם יצא מוציא, או לא. עי' בתוס' בברכות (מ"ח ע"א ד"ה עד), שכתבו וז"ל "אבל גדול שהוא בר חיובא מן התורה, כי אכיל כדי שביעה מחוייב בדבר קרינן ביה, אפילו לא אכל כלל. כדאמרינן בראש השנה (כ"ט ע"א) כל הברכות אף על פי שיצא מוציא, חוץ מברכת הלחם וברכת היין, והיינו טעמא, דכל ישראל ערבין זה בזה, והוא הדין בברכת המזון אף ע"פ שיצא מוציא כדפרישית" עכ"ל.

אולם רבינו המאירי (בר"ה שם ד"ה ברכת) כתב וז"ל "הואיל שכבר אכל, ברכת חובה היא ולא ברכת הנהנין, והיה הדין לומר שיהא זה שיצא, מוציא, ומ"מ הוציאוהו בתלמוד המערב (ירושלמי ברכות פ"ג ה"ג. ד.א.) מן הכלל, ממה שנאמר "ואכלת ושבעת וברכת", מי שאכל יברך" עכ"ל. וע"ע במשנ"ב (קצ"ז ס"ד), ושם במשנ"ב (סי' תפ"ד סק"ז), ובשעה"צ שם (סק"ה), וע"ע בשעה"צ (קס"ז ס"ק נ"ו). ע"ע בחדושים וביאורים (ברכות כ' ע"ב עמ' כ"ט ע"ב). ואח"ז מצאתי שגם ר"ח (שם בר"ה) הביא דברי הירושלמי, שמי שאכל הוא יברך עיי"ש.

אם יצא מוציא בברכות שבח ותפלה

ולענין בברכת השבח וברכות ק"ש ותפלה, מצאתי בירושלמי (ברכות פ"ג ה"ג) דק"ש ותפלה, אין הבקיא יוצא מחבירו, וטעמא דבתפלה לא, משום "דמסתברא שיהיה כל אחד מבקש רחמים על עצמו" (לשון מרן הב"י או"ח ריש סימן קכ"ד). כ"כ המשנ"ב (או"ח

תקצ"ד סק"ב). ע"ע במשנ"ב (סימן נ"ט ס"ק ט"ו). אך ע"י ברבינו מנוח על הרמב"ם (ברכות פ"א ה"י).

אם יצא מוציא בברכות ק"ש וברכות השבח מח' המאירי והריטב"א

וכן מצאתי שהביא דברי ירושלמי אלו, רבינו המאירי (ר"ה כ"ט ע"א ד"ה ברכות תפלה) שכתב וז"ל "ברכות תפלה וברכות שבח והודאה, כולן הודאה ורצוי הן, ומתוך כך **אע"פ שהן חובה, אין אדם מוציא את חבירו מהן**. פירשו בתלמוד המערב (נ"ל בירושלמי שמצאתי. ד.א.), בדין הוא שיהא כל אחד מבקש רחמים על עצמו. ומ"מ שליח צבור מוציא את שאינו בקי כמו שיתבאר, ואע"פ שהתפלל יכול לחזור ולהתפלל להוציא את הרבים אף הבקאים י"ח קדיש וקדושה, וכן כתבוה קצת גאונים. **אבל לא ידי תפלה, אלא לשאינו בקי**.

מקצת גאונים כתבו שמי שתפלל וחוזר ומתפלל להוציא אחרים, ומצא צבור שהשלימו פסוקי דזמרה ולא ברכו ברכה אחרונה שבהם, ר"ל "ישתבח", הואיל הוא מתפלל בשבילם מברך אף ברכת ישתבח, **שהרי חוב הוא על הצבור**, והוא נעשה ערב להם ומברכה אע"פ שלא היה שם בשעה שאמרו פסוקי דזמרה, ויש חולקין בזו, ואני נוטה לדעת החולקים" עכ"ל. (ול"י צ"ע יסוד מחלוקתם). מבואר יוצא, שבתפלות ובברכות השבח, כגון ברוך שאמר או ברכת אשר יצר וכו', לא רק שאם יצא אינו מוציא, אלא **אף אם לא יצא אינו מוציא**, זולתי ש"ץ באופנים מסוימים כמבואר במאירי.

אולם ע"י בריטב"א בר"ה שם (ד"ה תני) שכתב "כל ברכות המצוות אע"פ שיצא מוציא וכו' ובכלל זה גם ברכות דק"ש, שש"צ מוציא י"ח מהם אפילו את הבקי, (ע' ברמ"א או"ח סי' נ"ט ס"ד, ומג"א סק"ה, ומחצה"ש וגר"א שם, ופמ"ג סו"ס ו'. ד.א.) ובלבד בצבור וכו'. **אבל בק"ש ותפלה אינו מוציא את הבקי**, כדאמרינן טעמא בירושלמי "בדין הוא שיהא כ"א מבקש רחמים על עצמו", וכן בכל ברכת שבח אע"פ שיצא מוציא" עכ"ל. הרי דמחלק בין ברכות השבח לתפלה, שבברכת השבח אם יצא מוציא, ובתפלה בלבד אמרינן בירושלמי שכ"א צריך לבקש רחמים על עצמו. **העולה מהאמור**, נחלקו הריטב"א והמאירי אם אמרינן יצא מוציא בברכות השבח.

ביאור מחלוקת המאירי והריטב"א

ויל"ע מהו יסוד מחלוקת המאירי והריטב"א. הנה בסברת המאירי, ראיתי בילקו"י (השכמת הבוקר עמ' תק"י) שביאר היטב, ברכות השבח שייך רק מי שבא לידו דבר זה, כגון לראות את הים הגדול, אז צריך לברך, אך היא אינה חובה במובן שצריך לחזור

דברי עני – הלכות ברכות

אחריה, ואין הכרח שחיוב ברכה זו יבוא, עכת"ד. ולפי דבריו נרויח גם את סברת הריטב"א, דסו"ס אחר שראה אותו ודאי חייב לברך, בשונה מברכות הנהנין, שאף אם הגיע האוכל לידו, יכול להמנע מלאכול, ובזה נחלקו, כאשר אין הכרח שיגיע לאותה הברכה, אך אחר שהגיע נתחייב בה ודאי, האם זה חשיב ברכת רשות (למאירי) או ברכת חובה (לריטב"א), ודו"ק.

ואם כנים דברינו אז מצאנו עוד נ"מ לדינא ביניהם לא רק בברכות השבח, אלא אף בברכת המצוות, לגבי ברכת המצוות שאינם חובה, כגון מצות שחיטה וכסוי הדם, שאין הכרח שיגיע לברכה אם לא חפץ בשחיטה, אך אם כבר רוצה לשחוט, מחוייב לברך, ולסברת המאירי אם יצא, אין אחד מוציא חבירו, ולריטב"א מוציא. כן נראה לי ברור.

פסק ההלכה במחלוקת המאירי והריטב"א

ולענין הלכה היה נראה שכיון שקי"ל סב"ל, לכתחילה מי שיצא לא יוציא חבירו בברכות השבח, שמא הלכה כמאירי. אך בדיעבד, שעבר וכיון להוציא, והשומע גם נתכוין לצאת, יצא, ולא יחזור לברך בעצמו. דעכשיו יש לחוש לאידך גיסא, שמא הלכה כהריטב"א. כ"נ ברור לפענ"ד.

ואח"ז מצאתי מה שהאריך במחלוקת זו מרן הראש"ל שליט"א בשו"ת יבי"א (ח"ט או"ח ס"ג אות ב'), ושם ערך תשובה על ספקו של הרב רבבות אפרים (ח"ה או"ח פ"ז אות ב'), אם אמרינן יצא מוציא לענין ברכת אשר יצר, או לא.

וכתב, שבזמנו נשאל מהגאון הרב עזרא עטייה זצ"ל, אם לענין ברכת הלבנה אמרינן יצא מוציא, או לא, ושם כתב שנחלקו בזה המאירי והריטב"א הנ"ל, ושגם בהגהות אשרי (בר"ה שם) כתב לגבי "ברוך שאמר" שאע"פ שיצא מוציא, כריטב"א.

ולענין מעשה פסק הרב יבי"א שם שלא יוציא את חבירו, דסב"ל, וכן הביא מהפמ"ג (רכ"ה א"א אות א'), ומשו"ת דברי מלכיאל (ח"ו סי' ג'), ושם כתב הדברי מלכיאל, שאף לדברי הריטב"א אין הכוונה שבכל ברכות השבח אע"פ שיצא מוציא, אלא דווקא גבי ברכות ק"ש שהם גם קצת ברכות המצוות, עיי"ש, ואע"פ שאין לשון הריטב"א נראה כן, סב"ל, ובשו"ת שדה הארץ (ח"ג או"ח סי' ט') פשיטא ליה לענין ברכת הלבנה שאם יצא מוציא, אך באמת זה תלוי במחלוקת הנ"ל, ולכן גם לענין ברכת אשר יצר אמרינן סב"ל, ולא יוציא חבירו אם יצא. עכת"ד. שו"ר מש"כ בזה בחזו"ע ט"ו בשבט (עמ' שנ"ה שנ"ו), ולא עיינתי שם כראוי, וע"ע בחזו"ע אבלות (ח"א עמ' תמ"ז והלאה) בענין ברכת יצר אתכם בדין, אם אמרינן יצא מוציא.

תימה בדברי מרן הראש"ל שליט"א

והנה מוכח מדברי מרן הראש"ל שליט"א, דאם לא יצא עדיין, מוציא חבירו בברכות השבחה וההודאה, ולענ"ד מדברי המאירי נראה שאין להוציא חבירו בברכות השבחה אף אם לא יצא. שהרי כרך יחד את ברכות השבחה עם ברכות התפלה, וכמו שלגבי תפלה "בדין הוא שיהא כ"א מבקש רחמים על עצמו", כך הדין ממש לברכות השבחה, ודו"ק. (אמנם ע"י היטב במאירי ברכות מ' ע"ב סוף ד"ה כל ברכה, שלענין מסויים מחלק בין ברכות השבחה, "ברכה הנעשית על בריאת העולם", ל"תפלה ובקשת רחמים", ודו"ק). גם בילקו"י (השכמת הבוקר עמ' תק"י) העיר כן, שלפי המאירי אין דין שומע כעונה בברכות השבחה, וצע"ג להבין דברי מרן הראש"ל שליט"א, וה' יאיר עיני.

ישוב דברי מרן הראש"ל שליט"א

ואח"ז עלה בדעתי ליישב דבריו, שאע"פ שהרב המאירי סבר שבברכות השבחה אין אחד יכול להוציא את חבירו אף אם עדיין לא יצא, מ"מ כיון שמדברי מרן השו"ע בהלכות ברכת הגומל (או"ח סי' רי"ט ס"ה, שהיא בודאי ברכת השבחה), פסק בהדיא שאחד יכול לברך ולהוציא חבירו מדין שומע כעונה, מוכח דלא סבר כדעת הרב המאירי לענין זה (אך לענין אם אמרינן יצא מוציא בברכות השבחה אין ראייה בדברי מרן שלא סבר כהמאירי), ואין לומר סב"ל, כיון שהמנהג פשוט כדעת מרן. כ"נ לפענ"ד ליישב דעת מרן הראש"ל שליט"א.

תימה בדברי הרב ברכת ה'

ומכאן אחמה"ר, תשובה מוצאת למש"כ הרה"ג רבי משה לוי זצ"ל בספרו ברכת ה' (ח"ד עמ' ס"ה ס"ו ועמ' רנ"ו), שבכל ברכות השבחה שנתקנו על הראיה ושמיעה, כגון הרואה את הים הגדול וברכת הלבנה, אע"פ שיצא מוציא, ובמחכ"ת דבריו קשים, איך התעלם ממחלוקת המאירי והריטב"א, ואפילו דברי הריטב"א והגהות אשרי המסייעין אותו לא הביא, וברור שיש לפסוק כאן סב"ל, וכן ראיתי שהשיג עליו בילקו"י (השכמת הבוקר עמ' תק"י).

ושוב ראיתי שבאמת הרב ברכת ה' לא ממש התעלם מדברי המאירי, שבברכת ה' (ח"א עמ' קע"ד) העמיד דברי המאירי שמיירי דווקא "בברכות ק"ש וכיוצ"ב שהן דרך שבח ובקשה" עכ"ל. ונראה דר"ל, שבברכה שהיא ברכת השבחה לחוד, ולא גם בקשה, כגון ברכת "שכוחו וגבורתו מלא עולם" וכדו', כאן גם המאירי יודה שאף אם יצא מוציא, ולכן לא טרח לציין מדברי המאירי בדבריו בהמשך (בח"ד עמ' ס"ה ס"ו, ורנ"ו), ולענ"ד

דברי עני – הלכות ברכות

אחהמה"ר, דבריו דחוקים מאד, ואיך יתכן לפסוק לברך ע"פ המצאה ואוקימתא שאינה מוכרחת כלל, וכן תמה עליו בילקו"י שם, ודבריו נכונים מאד לפענ"ד, ועיי"ש, וכן מלשון המאירי מוכח שלא כדבריו, שכתב "ברכות תפלה וברכות שבח והודאה, כולן הודאה ורצוי הן". אלמא בברכת הודאה אם יצא אינו מוציא, ומה שאח"כ עובר לדבר על תפלה ממש, הטעם, כי הרי השווה כל ברכות השבח לתפלה. ע"ע בחדושים ובאורים (ברכות כ' ע"ב עמ' כ"ט ע"ב, ד"ה לא מצאתי).

אם יצא מוציא בהלל ומגילה ועוד

ולענין הלל ומגילה, ברכות חובה הן (כמפורש שם בר"ה כ"ט ע"ב), וכן ברכת בשמים ומאורי האש שבהבדלה, ואין צריך לומר קדוש של יום שבת (בעיא דאיפשטא בר"ה שם), וכ"ש קידוש של לילה, והבדלה עצמה, בכל אלו ברכות חובה הם, ואע"פ שיצא מוציא, עי' בר"ה שם (ע"ב) ובמאירי, ובהערה ביבי"א שם.

יש ברכות שעניית אמן מעכבת

כתב הב"י (בס"י רי"ג), שהטור (לקמן ס"י רי"ט סע' ד') כתב בשם הרא"ש, דמתי שומע יוצא בשמיעה, ועניית אמן אינה מעכבת, היינו דווקא אם המברך חייב באותה הברכה. אבל אם המברך אינו חייב באותה הברכה, אז אם השומע לא יענה אמן, לא יצא י"ח, ודווקא כשהמברך מברך ברכה הצריכה, אך אם המברך מברך ברכה לבטלה ח"ו, לעולם אין השומע יוצא י"ח.

עניית אמן כשיוצא בברכת הגומל

והציור שאחד מברך והוא אינו חייב בברכה, ואילו השומע חייב בה, ואעפ"כ לא הוי ברכה לבטלה (ובו עניית אמן מעכבת), הוא בברכת הגומל, שקי"ל שאם אחד נתחייב "הגומל", וחבירו בירך בעבורו "ברוך וכו' אשר גמלך כל טוב", יצא י"ח, כמבואר בברכות (נ"ד ע"ב), וז"ל הש"ס שם "רב יהודה חלש ואתפח, על לגביה רב חנא בגדתאה ורבנן, אמרי ליה בריך רחמנא דיהבך ניהלן ולא יהבך לעפרא, אמר להו פטרתון יתי מלאודוויי, והא אמר אביי בעי אודוויי באפי עשרה, דהווי בי עשרה, והא איהו לא קא מודה, לא צריך דעני בתרייהו אמן" עכ"ל הש"ס. ולכאורה מוכח כאן שכדי שיצא השומע י"ח חייב לענות אמן, ולכן חילק הרא"ש בין ברכת הגומל לשאר ברכות. עי' לקמן.

שיטת הרא"ה

אולם הרא"ה כתב בהדיא "וה"ה בלאו הכי (בלא שענה אמן. ד.א.), דקי"ל שומע כעונה" עכ"ל. ע"ע בדבריו לעיל (מ"ה ע"ב ד"ה תניא), ולי צע"ג בדבריו, דאם כדבריו, היה לש"ס לומר "והא איהו לא קא מודה" ולתרוץ ד"שומע כעונה", ומדלא משני הכי ש"מ דבברכה זו לא אמרינן שומע כעונה, וכדעת הטור והרא"ש, וצע"ג.

והריטב"א בפירושו ראשון הביא כדברי רבו הרא"ה, וסיים "וי"א דדוקא הכא שהם היו מברכין עליו ועל חוליו, הא לא"ה לא. עוד אפשר, **דדוקא עונה אמן קאמרינן**, וכו' כיון שהם לא נתכוונו להוציא"ו עכ"ל. ומבואר דאם היו מתכוונים להוציא"ו היה יוצא י"ח אף בלי שיענה אמן, וע' לקמן.

דעת הרמב"ם

וסיים הב"י בדברי הרמב"ם (ברכות פ"א הי"א) שכתב וז"ל "וכל העונה אמן אחר המברך הרי זה כמברך, והוא שיהיה המברך חייב באותה ברכה. היה המברך חייב מדברי סופרים, והעונה חייב מן התורה, לא יצא ידי חובתו, עד שיענה, או עד שישמע ממי שהוא חייב בה מן התורה כמוהו" עכ"ל. וצ"ע לאיזה ענין הביאו הב"י כאן, ובפשטות יראה שהב"י ציין **עוד מקום שבו ענית אמן מעכבת**, והוא, אם המברך חייב בברכה מדרבנן, והשומע חייב מן התורה. אך עי' בכ"מ ברמב"ם שם.

האם עניית אמן מעכבת בברכת המצוות

ויל"ע איך הדין בברכת המצוות, שקי"ל אע"פ שיצא מוציא, אם חשיב שהמברך אינו בר חיובא כ"כ, (שהרי באמת יצא י"ח), ולא יצא השומע י"ח אא"כ יענה אמן. או דילמא, כיון שכל עיקר מה שהמברך יכול להוציא השומע אע"פ שהוא עצמו כבר יצא, ה"ט, שבאמת כאילו הוא עצמו לא יצא וכנ"ל, מטעם ש"כל ישראל ערביין זה לזה". א"כ חשיב המברך "בר חיובא" דיו בברכה, ויצא השומע אע"פ שלא ענה אמן, וצע"ע.

ביאור סברת הרא"ש והטור

תחילה וראש יש לחקור בענין החילוק (שכתב הטור בסי' רי"ט בשם הרא"ש) בין ברכה שהמברך מחוייב בה, שבה אין עניית אמן מעכבת, לבין ברכה שהמברך מי שאינו מחוייב בה, שבה ענית אמן מעכבת, מהו יסוד החילוק, ומה סברתו, וכיון שלא מצאתי מי שיבאר דבר בזה, אומר מה שעלה בדעתי. דבר פשוט הוא, שכאשר המברך מחוייב באותה הברכה חבירו יוצא מדין שומע כעונה, והוי כאילו הוא בירך בעצמו. אך אם אין המברך חייב באותה הברכה, אע"פ שודאי גם בכה"ג אמרינן שומע כעונה, מ"מ כיון שהוא זה שחייב

דברי עני – הלכות ברכות

באותה הברכה, צריך שיהיה ניכר שהוא אכן יוצא י"ח, ולא שיהיה ניכר לרבים דווקא, אלא לעצמו יעשה מעשה המוכיח זאת, והיינו שיענה אמן ויאמת ויאשר שהברכה ששמע נאמרה רק בסיבתו, וכל שלא ינהג כן, לא יצא י"ח, כי לא הוכיח שהברכה נאמרה בשבילו, ודו"ק. (ע' ברכ"י בס' רי"ג אות ה', וכפ' החיים אות כ"א).

ראיה שעניית אמן מעכבת בנד"ד

ויש להביא קצת ראיה ממה שהביא הב"י כאן דברי הטור שם, ולכאורה צ"ב לאיזה ענין הביאם, ונראה לענ"ד שבא הב"י לומר, שבניגוד לברכת הנהנין שבה אנו עוסקים עכשיו, בה אין עניית אמן מעכבת, אולם בברכה אחרת, כלומר בברכת המצוות חייב השומע לענות אמן, כמבואר בדברי הטור לקמן. דלא מסתבר שהב"י בא רק לאפוקי מברכת הגומל באותו ציור ממש שהובא בטור שם (כ"ש לדברי הב"י שם, שמירי דווקא ברבנו, ע"י לקמן). דבשביל מקרה אחד (שגם הוא עצמו די נדיר), לא היה לב"י להאריך כ"כ, ודו"ק, ואינו מוכרח כ"כ.

הקושי בדברי הרא"ש והטור

והנה הטור שהביא דברי הרא"ש לחלק בין ברכה שהמברך חייב בה לברכה שאין המברך חייב בה, כתב לנמק מ"ט לא הוי ברכה לבטלה מה שברכו על רב יהודה, הרי הם לא נתחייבו באותה הברכה, וז"ל "שהם נתנו שבח והודאה למקום, כדרך בני אדם שמשבחים למקום על הטובה שמזמין להם" עכ"ל. ולכאורה צ"ע, דסו"ס אינם מחוייבים באותה הברכה. תדע, אם כבר בירך הניצול "הגומל" בעצמו, ודאי אין להם שום רשות לברך שוב (בשמו של הניצול, או כהודאה לעצמם ממש) "ברוך וכו' שגמלך" וכו', וא"כ מ"ט לא הוי ברכה לבטלה, ומה שכתב שהם "כדרך בני אדם שמשבחים למקום על הטובה שמזמין להם", אינו מובן, דהיכן מצינו שיש רשות להודות למקום במטבע ברכה עם שם ומלכות על נס הצלה של אחר, ולא הוי ברכה לבטלה. שו"ר שכע"ז הקשה הרב ביאור הלכה (סי' רי"ט ס"ד ד"ה וענה, וע"ע ד"ה ואין זה).

מסקנה דדינא לענ"ד שעניית אמן מעכבת בנד"ד

אשר על כן נלענ"ד שאין מנוס מלהמציא דבר חדש, וכך עלה בדעתי, דבאמת כשניצול אדם מסכנה, חכמים תקנו וחייבו שבסיבת אותה ההצלה תאמר ברכת הודאה להקב"ה, ובאותה חובת הודאה קצת כלולים גם חבריו של אותו הניצול, ע"ד מה שאמרו חכמים (שבת ק"ו ע"א, ורמב"ם הלכות אבל פי"ג הי"ב) "אחד מבני חבורה שמת, תדאג כל החבורה", והיינו, שכביכול גם לחבריו של הניצול נעשה הצלה פורתא, וגם הם מחוייבים

קצת באותה הברכה, ולכן אם בירכו הם, יצא הניצול י"ח. אך כיון שעיקר החיוב מוטל על הניצול בעצמו, לכך חייב לענות אמן, **כדי לאשר ולקיים שההודאה נאמרה בעיקר בסיבתו**, ולכן ברור שאם כבר בירך הניצול, שוב אסור להם לברך לכו"ע. (ואע"פ שהענין קצת מחודש, לענ"ד נכון ומסתבר הוא).

חידוש דין בשומע כעונה בברכת הגומל

(ודרך אגב, בזמנו בס"ד אמרתי להסביר עפ"י דבר תמוה אחד, כתב הטור באו"ח סימן רי"ט ס"ה דאם אחד בירך ברכת "הגומל" ונתכוין להוציא את חברו, יצא, ולכאורה קשה, מאי קמ"ל, הא בכל הברכות יכול להוציא את חברו שנתחייב בברכה כמותו, מדין ערבות. אלא נראה דהא קמ"ל, דקי"ל בירושלמי ברכות פ"ג ה"ג דק"ש ותפלה, אין הבקיא יוצא מחבירו, וטעמא דתפלה הוא משום "דמסתברא שיהיה כל אחד מבקש רחמים על עצמו", לשון מרן הב"י ריש סימן קכ"ד. ע"ע משנ"ב סימן נ"ט ס"ק ט"ו, וכ"כ המשנ"ב או"ח תקצ"ד סק"ב, וא"כ היתה הו"א דה"ה לענין ברכת הגומל, שלא יוציא אחד את חברו, מפני שצריך כל אחד להודות להשי"ת בעצמו, כתפלה. קמ"ל שלא, ונראה הטעם כנ"ל, **דההודאה** שנאמרה בעולם, נאמרה בסיבתו, ובמטרה לפטור גם אותו, לכן שפיר הוי כמודה להשי"ת. משא"כ תפלה, שעניינה **בקשת רחמים**, ולא הודאה, ודמי להא דכתב השו"ע בסעיף ד', שאם בירך חברו עליו "אשר גמלך טוב" וכדו' יצא, מהטעם הנ"ל, דהיתה בעולם הודאה להשי"ת בסיבת הניצול, ודו"ק. ואח"ז עיינתי בב"י או"ח רי"ג ד"ה ובסימן, ובטור בס"ד רי"ט ס"ד, ומבואר שם שאם אחד נתחייב בהגומל, וחבירו שלא חייב הגומל בירך "ברוך וכו' שגמלך כל טוב", והשומע כיון לצאת והמברך כיון להוציא, אם ענה אמן יצא, **ומכאן כתב הטור** בסע' ה', שאם שניהם חייבים באותה הברכה, אז השומע יצא י"ח גם אם לא ענה אמן, כדקי"ל בעלמא שעניית אמן אינה מעכבת, עיי"ש בב"י, ומבואר כאן שהחידוש בסע' ד' הוא שעניית אמן בכה"ג מעכבת. אולם עדיין אפשר להקשות ע"ד הטור, מה חידש בסעיף ה', וכנ"ל. לכן נראה, שהביאור הוא כנ"ל).

כל היכא שיש רק קצת חיוב עניית אמן מעכבת

ואם ישירים דברינו יוצא חידוש גדול לדינא, שכל היכא דיש רק **קצת** חיוב, וממילא לא הוי ברכת המברך לבטלה, וכגון בברכת המצוות, שהמברך כבר יצא, ורק בא להוציא חברו, בכל כה"ג השומע חייב לענות אמן, כדי לאשר ולקיים שהברכה נאמרה **בעיקר בסיבתו**, ואם לאו לא יצא י"ח. שהרי ודאי עיקר החיוב לצאת בברכה מוטל על המברך, רק שחבירו שגם חייב קצת רשאי להוציא, לכן אם לא יענה אמן לא יצא י"ח.

דברי עני – הלכות ברכות

אלא שראיתי בב"י שם במסקנת דבריו, שאין הדין האמור שייך (שמי שאינו חייב בברכה יוציא חבירו) אלא בתלמיד ורבו בלבד, ואע"פ שהדרכ"מ שם (אות א) והב"ח (ס"ג ד"ה ואם) כתבו להשיג על מרן, שה"ה בכל אוהביו, כגון אשתו ובניו, מ"מ לדין אין אחד הכרעת מרן כלום. כ"ש בספק ברכות, וכ"ד הרב אליה רבה, וכ"כ מרן החיד"א בברכ"י (אות ז), וכן מצאתי למרן הראש"ל שליט"א בחזו"ע ט"ו בשבט (עמ' שד"מ שמ"ה) שהעיקר כמרן הב"י. (וע' לקמן בספר זה בסי' יט). אולם המג"א סבור שמרן בשו"ע חזר בו מהכרעתו בב"י, עי' משנ"ב (סק"י), וע' היטב ביאור הלכה (סי' רי"ט ס"ד ד"ה וענה אמן, וד"ה ואין זה), ואכתי צע"ג לדינא בכל זה, כי לדברי יוצא שבברכת המצוות שאם יצא מוציא, אם השומע לא יענה אמן לא יצא י"ח, ולא לישתמש שום פוסק ראשון, או לפחות אחרון שיאמר חידוש גדול כזה.

דעת רעק"א מפורשת כנ"ל

ומה מאד שמחתי שאחר חיפוש ממושך מצאתי און לי, ואודה ה' בכל לבב, שסייעני לכיון לדברי אחד מגדולי האחרונים, הוא ניהו הגאון רעק"א זיע"א על השו"ע (רי"ט ס"ד וס"ה, אות ד' ואות ט'). שם (בסע' ה') כתב השו"ע "אם בירך אחר ואמר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר גמלך כל טוב וענה אמן יצא, וכן אם אמר בריך רחמנא מלכא דעלמא דיהבך לן וענה אמן יצא", והרמ"א כתב בהגה, "ואין זה ברכה לבטלה מן המברך אף על פי שלא נתחייב בברכה זו, הואיל ואינו מברך רק דרך שבח והודאה על טובת חבירו ששמח בה" (טור) עכ"ל, וכתב על זה הרעק"א וז"ל "משמע אם המברך אינו חייב בברכה, אף דמברך בנוסח זה "שגמלנו" כדי להוציא חבירו, לא יצא בלא עניית אמן, וכו', וא"כ בכל ברכת המצוות דקי"ל אם יצא מוציא, מ"מ כיון דאין המברך מחוייב עתה בברכה זו, לא יצא בה בלא עניית אמן" וכו' עכ"ל, וגם לעיל (בסי' רי"ג ס"ב, על מה שכתב מרן שענית אמן אינה מעכבת) ציין רעק"א לעיין כאן, ותאזרני שמחה רבה. ואח"ז מצאתי שהרגיש בזה בשו"ת כתב סופר (או"ח סי' כ"ז ד"ה ויש לעיין וד"ה והנה), ולפי מה שראיתי בקצרה גם הוא סובר שעניית אמן מעכבת באופן שיצא ומוציא עיי"ש. (ובשם הפמ"ג כתב שם שלא יצא, ודחה דבריו).

קושיות האבני נזר על רעק"א

ואחר זמן אינה ה' לידי שו"ת אבני נזר (חלק אורח חיים סימן מ'), ושם כתב לדחות דברי רעק"א, וז"ל "ובעיקר דברי הרא"ש דמשום דאינם מחוייבים אינו יוצא בלא עניית אמן. הקשה הגאון ר' עקיבא איגר ז"ל (בהגהותיו לשו"ע סי' רי"ט אות ד' ואות ט') הא כל הברכות אף על פי שיצא מוציא. (והיינו משום ערבות, ודוקא במצוה שאינו

קסא

סימן יג – בענין מי שיצא י"ח אי מוציא אחר בברכתו

מחוייב אינו ערב גם כן. משום דלא שייך במצוה זו. מה שאין כן ברכת הגומל דבעצמו שייך במצוה זו. מה שאין כן ברכת הגומל דבעצמו שייך בה אלו מתרמי לי' שהיה מהארבעה. הוא ערב גם כן), ומכח זה יצא לדון בדבר החדש. דאם יצא אינו מוציא בלא עניית אמן, ולדידי אין ראיה מכאן. שהרי הטור כתב בשם בה"ג (בסימן רע"ג ס"ד) שאם כבר יצא והם בקיאים לקדש, לא יקדש להם, והכי קיימא לן בשולחן ערוך שם, והטעם ברור, כיון שיכול לקדש בעצמו, אין חיוב על אחרים משום ערבות. (זכר לדבר לא יתבע מן הערב תחילה), והכא נמי לא היה יכול רב יהודה לצאת בשמיעת ברכתם, אם לא היו מחוייבים. כיון שיכול לברך בעצמו" עכ"ל, עיי"ש, ולפענ"ד הדלה, אין ראיתו מוכרחת.

מסקנה דמילתא בנד"ד

ופשיטא שאין בידנו להכריע בין שני ההרים הרמים, ולואי שנבין היטב עומק כוונתם. מ"מ לענ"ד הקלה, דברי רעק"א צודקים ונכונים, ואכמ"ל בביאור מחלוקתם. ע"ע בספר הליקוטים ברמב"ם פרנקל (עמ' צ"ב, ד"ה וכל העונה) בשם נחל איתן ויד איתן, ובשו"ת הר צבי (או"ח קי"ב), ובספר זכרון שמואל (רוזובסקי), וקהילות יעקב ברכות (סי' כ"ו).

